

OTA-ONA VA FARZANDLAR MUNOSABATLARINING O'ZIGA XOSLIGI

Mambetiyarova Venera Reyimbaevna

QDU Pedagogika va psixologiya kafedrası o'qituvchisi

QDU sirtqi talim yo'nalishi Psixologiya guruhi 2- kurs talabasi

Baymurzaeva Ayimxan Baxadirovna

Annotatsiya: Maqolada ota-ona va farzandlar o'rtasidagi munosabatlarning o'ziga xosligi tahlil qilinadi. Ushbu munosabatlarning psixologik, ijtimoiy va madaniy jihatlari ko'rib chiqilib, ota-onalarning tarbiyaviy uslublari va ularning farzandlar rivojlanishiga ta'siri o'rganiladi. Ota-ona farzand munosabatlarining ahamiyati, ularni mustahkamlash va muammolarni hal etish bo'yicha tavsiyalar taqdim etiladi. Maqola, farzandlar va ota-onalar o'rtasidagi sog'lom va ishonchli munosabatlarni rivojlantirishga qaratilgan fikrlar bilan boyitilgan.

Kalit so'zlar: ota-ona munosabatlari, farzandlar tarbiyasi, psixologik jihatlar, ijtimoiy munosabatlar, tarbiyaviy uslublar, rivojlanish, munosabatlarni mustahkamlash, farzandlar psixologiyasi, sog'lom munosabatlar.

KIRISH

Har bir insonning hayotidagi birinchi ustozlar uning ota-onasidir. Shuning uchun ota-onalar o'zlarining roli, ona va otaning roli qanchalik muhimligini unutmasliklari kerak. Bolalar va ota-onalar o'rtasidagi munosabatlar nisbatan mustaqil xususiyatlarga ega bo'lib, oilaviy ta'limni, ayniqsa, erta yoshda ta'limning eng adekvat shakliga aylantiradi; shaxsiyat rivojlanishining ushbu muhim davrining xususiyatlariga eng mos keladigan shakl. Ota-ona va bola munosabatlarining xususiyatlaridan biri shundaki, tomonlar o'rtasidagi o'zaro ta'sir qilish usuli shaxslar o'rtasidagi bevosita aloqani o'z ichiga oladi. Aynan kattalar bilan muloqotda bola nutq va fikrlash qobiliyatlarini, ob'ektiv harakatlarni egallaydi, hayotning turli sohalarida inson tajribasi asoslarini o'zlashtiradi, insoniy munosabatlar qoidalarini, odamlarga xos bo'lgan fazilatlarni, ularning intilishlari va ideallarini o'zlashtiradi va o'zlashtiradi.

Oila tarbiyada ham ijobiy, ham salbiy omil sifatida harakat qilishi mumkin. Bolaning shaxsiyatiga ijobiy ta'sir ko'rsatadigan narsa shundaki, oilada unga eng yaqin odamlar - onasi, otasi, buvisi, bobosi, aka-uka, opa-singillaridan boshqa hech kim bolaga yaxshi munosabatda bo'lmaydi, uni sevadi va unga juda g'amxo'rlik

qilmaydi. Shu bilan birga, hech bir boshqa ijtimoiy institut bolalarni tarbiyalashda oila kabi zarar etkaza olmaydi.

Ota-ona munosabati - bu bolalarga nisbatan pedagogik ijtimoiy munosabat bo'lib, u oqilona, hissiy va xulq-atvor komponentini o'z ichiga oladi. Ushbu uch komponentning mazmuni tadqiqotchilar tomonidan turlicha yoritilgan, ammo har qanday tuzilishda ular u yoki bu shaklda mavjud.

Bola shaxsini rivojlantirish markaziga ota-ona munosabatlarini qo'ygan birinchi ilmiy yo'nalish, biz bilganimizdek, klassik psixoanaliz edi. Psixoanaliz bola rivojlanishining asosiy kontseptsiyalarini ishlab chiqishda hal qiluvchi yo'nalishga aylandi, bunda asosiy rol bolalar va ota-onalar o'rtasidagi munosabatlar muammosiga beriladi (E. Erikson, K. Horney va boshqalar). Birikish nazariyasi eng mashhurlikka erishdi (D. Bowlby, M. Ainsworth). Qo'shilish nazariyasidagi markaziy tushuncha "ichki ish modeli" bo'lib, u o'zini va boshqalarning ajralmas va o'zaro bog'liq birligini ifodalaydi. Bola onaning unga bo'lgan munosabati orqali o'zini bilib oladi va ona uni o'ziga bo'lgan munosabatning manbai sifatida qabul qiladi. Asl nusxadagi bu murakkab munosabatlar xavfsizlik va xavfsizlik hissini beradigan o'ziga va yaqin kattalarga bo'lgan munosabat sifatida tushunilgan.

P. F. Lesgaft oilaviy ta'lim muammolari bo'yicha ilmiy tadqiqotlarning boshlanishi edi. U har qanday ta'limning maqsadi o'tmishdagi hayot tajribasini hozirgi hayot bilan uyg'unlashtira oladigan, o'z harakatlari va boshqa dunyoga bo'lgan munosabatlarining oqibatlarini oldindan ko'ra oladigan aqlli shaxsni rivojlantirishga yordam berishdir, deb hisoblardi.

Oilaviy tarbiyaning har xil turlarini aniqlashning asosiy psixologik-pedagogik tushunchalaridan biri ota-ona munosabatlari uslubi yoki tarbiya uslubidir. Ijtimoiy-psixologik kontsepsiya sifatida uslub sherikga nisbatan muloqot qilish usullari va usullari to'plamini bildiradi. Umumiy, xarakterli va o'ziga xos muloqot uslublari mavjud. Muloqot uslubining determinantlari - umumlashtirilgan, nisbatan barqaror motivatsion tendentsiya sifatida shaxsiyat yo'nalishi; aloqa hamkoriga nisbatan olingan pozitsiya va aloqa holatining parametrlari.

Ota-ona uslubi - bu ota-ona va bola o'rtasidagi umumiy, xarakterli, vaziyatga xos bo'lmagan aloqa usullari;

A. Ya Varga va V. V. Stolinning fikricha, "ota-ona munosabatlari" - bu bolaga bo'lgan munosabatlar tizimi, u bilan muloqot qilishda qo'llaniladigan turli xil his-tuyg'ular, xatti-harakatlarning stereotiplari, bolaning xarakteri va shaxsiyatini, uning xatti-harakatlarini idrok etish va tushunishning o'ziga xos xususiyatlari.

Ota-onalar o'z farzandlariga turlicha munosabatda bo'lishlari aniq bo'lganligi sababli, ota-onalar o'rtasidagi munosabatlar uslublarga bo'linadi, ular orasida qulay va noqulay. Ota-ona munosabatlari tushunchasi eng umumiy bo'lib, ota-ona va bolaning o'zaro aloqasi va o'zaro bog'liqligini ko'rsatadi. Ota-onalarning munosabati bolaning sub'ektiv - baholovchi, ongli - tanlangan g'oyasini o'z ichiga oladi, bu ota-onaning idrokining xususiyatlarini, bola bilan muloqot qilish usulini, unga ta'sir qilish usullarining xarakterini belgilaydi. Ota-onaning mavqei va ota-ona munosabati tushunchalari ota-ona munosabatining sinonimi sifatida ishlatiladi, ammo xabardorlik darajasida farqlanadi. Ota-onaning pozitsiyasi, ehtimol, ongli ravishda qabul qilingan, rivojlangan qarashlar va niyatlar bilan bog'liq; o'rnatish kamroq aniq.

Munosabatlarning tuzilishi, G.A. Bola o'z tajribasida birinchi marta duch kelgan Shirokova - bu bolaning ma'lum bir joyni egallagan oilaning tuzilishi. Oila ichidagi tuzilmadagi pozitsiyalar bir-birini to'ldiruvchi munosabatda bo'lib, har bir pozitsiya o'zining maxsus funksiyasiga ega va yangi, notanish vaziyatda bola ko'chirish yoki almashtirish tartibini amalga oshiradi.

Nazariy jihatdan, bu pozitsiya D.B.ning fikri bilan tasdiqlangan. Elkoninning ta'kidlashicha, almashtirish birinchi navbatda tanish vaziyatni hozirda etishmayotgan ob'ekt bilan to'ldirish zarur bo'lganda paydo bo'ladi. Onaga mehr va muhabbatning namoyon bo'lishi fonida bir vaqtning o'zida bir jinsdagi ota-onalar bilan o'zini tanishtirish jarayoni sodir bo'ladi. Ota-onalar er va xotin sifatida bir-biri bilan rolli munosabatda bo'lganligi sababli, buni tushunish bolada taqlid qilish ehtiyojini keltirib chiqaradi.

Pedagog va psixologlar bolaning oiladagi farovonligini oilaning eng muhim vazifalaridan biri - sog'lom shaxsni tarbiyalash uchun shart-sharoit yaratish, deb biladilar. Buning uchun bolaning o'zi oilani va undagi o'zini anglashini, uning xatti-harakatlarini, oilaga va o'ziga bo'lgan munosabatini aniqlashini hisobga olish kerak. Bolalar o'zlarining cheklangan tajribasi va o'ziga xos tafakkuri tufayli atrofida sodir bo'layotgan narsalarni boshqacha qabul qiladilar va baholaydilar. Ularning xulq-atvorini, his-tuyg'ularini, tajribalarini tushunish va dunyoga faqat ularning ko'zlari bilan qarash orqali yordam berish mumkin. Bolalarga nafaqat qasddan va maqsadli tarbiyaviy ta'sirlar, balki ota-onalarning xatti-harakatlarining barcha xususiyatlari teng yoki hatto ko'proq darajada ta'sir qiladi.

E.T. Sokolovanning tadqiqotida. muammolarni birgalikda hal qilishda ona va bolaning o'zaro ta'sirini tahlil qilish asosida ota-ona va bola munosabatlarining asosiy uslublarini aniqladi: hamkorlik, psevdohamkorlik; izolyatsiya; raqobat.

Hamkorlik bolaning ehtiyojlari inobatga olinadigan va unga "avtonomiya" huquqi berilgan munosabatlar turini nazarda tutadi. Kattalar ishtirokini talab qiladigan qiyin vaziyatlarda yordam ko'rsatiladi. Oilada yuzaga kelgan muayyan muammoli vaziyatni hal qilish variantlari bola bilan birgalikda muhokama qilinadi va uning fikri inobatga olinadi.

Psevdokooperatsiya turli yo'llar bilan amalga oshirilishi mumkin, masalan, kattalar hukmronligi, bolalar hukmronligi. Pseudo-hamkorlik ochiq xushomadgo'ylik bilan birga rasmiy o'zaro ta'sir qilish bilan tavsiflanadi. Pseudo-qo'shma qarorlar ikkinchisining mumkin bo'lgan tajovuzidan qo'rqan sheriklardan birining shoshilinch roziligi bilan erishiladi.

Alohida holatda, hamkorlik va sa'y-harakatlarning birlashishi to'liq yo'q, bir-birining tashabbuslari rad etiladi va e'tiborga olinmaydi, o'zaro ta'sir ishtirokchilari bir-birlarini eshitmaydilar va his qilmaydilar.

Raqobat uslubi o'z tashabbusini himoya qilish va sherikning tashabbusini bostirishda raqobat bilan tavsiflanadi.

E.T. Sokolovanning ta'kidlashicha, birgalikdagi qarorni ishlab chiqishda kattalar va bolaning takliflari qabul qilingandagina hamkorlikda sherikni e'tiborsiz qoldirib bo'lmaydi. Shu sababli, bu turdagi o'zaro ta'sir bolani ijodkorlikka undaydi, o'zaro qabul qilishga tayyorlikni shakllantiradi va psixologik xavfsizlik hissi beradi.

Ota-onalarning xulq-atvori va munosabatlarining bolaning xulq-atvoriga ta'siri muammosini rivojlantirishga muhim hissa L. Benjamin tomonidan qo'shildi (LS Benjamin, 1974). U ishlab chiqqan va yaxshi eksperimental asoslab berilgan "ota-ona-bola" munosabatlari modeli nafaqat ularning har birining xatti-harakatlarini tavsiflash, balki mavjud munosabatlar turini ham hisobga olish imkonini beradi. Ushbu modelga ko'ra, ota-onaning xatti-harakati va bolaning xatti-harakati o'rtasidagi munosabatlar aniq emas: bola bir xil ota-ona xatti-harakatlariga kamida ikki xil munosabatda bo'lishi mumkin. Shunday qilib, u ota-onaning xatti-harakatlariga "qo'shimcha ravishda" javob berishi mumkin, ya'ni mustaqillikni ta'minlash tashabbusini o'z zimmasiga olishi, ta'qib qilishdan qochishi mumkin, lekin u ota-onaning xatti-harakatlariga "himoyaviy" javob berishi mumkin, masalan, rad etishga javoban, bola ota-onasi bilan go'yo uni yaxshi ko'rgan va unga e'tiborli bo'lgandek o'zini tutishga harakat qilishi va shu bilan ota-onasini unga nisbatan xatti-harakatlarini o'zgartirishga taklif qilishi mumkin. Ushbu model mantig'idan kelib chiqqan holda, bola o'sib ulg'ayganida, ota-onasi unga qanday munosabatda bo'lsa, boshqa odamlarga ham xuddi shunday munosabatda bo'la boshlaydi deb taxmin qilishimiz mumkin. Tadqiqotda L. Benjamin, shuningdek, bolaning o'zini o'zi

anglashi (o'zini o'zi boshqarish shakli sifatida) va ota-onalarning bolaga munosabati o'rtasidagi munosabatlar masalasini alohida ko'rib chiqadi: bu bog'liqlik introyeksiya (ichkariga o'tkazish) sifatida namoyon bo'ladi. ota-onaning munosabati va bolaning xatti-harakatlarini nazorat qilish usullari. Masalan, bolani sharmanda qilish uning o'zini o'zi anglashida o'zini ayblash tendentsiyasiga aylanishi mumkin, ota-onalarning u bilan bo'lgan munosabatlaridagi hukmronligi o'zini o'zi boshqarishga, shafqatsiz o'zini o'zi boshqarishga yo'naltirilishi mumkin.

E.Fromm ota-ona munosabatlarini bola rivojlanishining fundamental asosi deb hisoblab, ona va otaning bolaga munosabati xususiyatlarini sifat jihatidan ajratib ko'rsatdi.

Bu farq quyidagi satrlarda eng aniq ko'rinadi:
shartlilik - shartsizlik,
boshqariluvchanlik - boshqarilmaslik.

Onaning mehri so'zsiz - ona o'z farzandini kimligi uchun sevadi. Onaning sevgisi bola nazoratiga bo'ysunmaydi (u bor yoki yo'q); Otalik sevgisi shartli - ota sevadi, chunki bola uning umidlarini qondiradi. Otaning mehrini nazorat qilish mumkin, uni topish mumkin, lekin uni yo'qotish ham mumkin. Shu bilan birga, E. Fromm ta'kidlaydi: "Bu erda biz aniq bir ota-ona haqida emas, balki ma'lum darajada ona yoki otaning shaxsiyatida ifodalangan onalik va otalik tamoyillari haqida gapiramiz".

Shunday qilib, E. Fromm ota-ona munosabatlarining ikki tomonlama va nomuvofiqligi kabi muhim xususiyatlarini ta'kidlaydi.

Oila - bu nikoh yoki qarindoshlik munosabatlariga asoslangan kichik guruh bo'lib, uning a'zolari umumiy hayot, o'zaro ma'naviy javobgarlik va o'zaro yordam bilan bog'langan.

Oila - bu bolaning shaxsiyatini tarbiyalashda asosiy, uzoq muddatli va eng muhim rol o'ynaydigan o'ziga xos jamoa. Xavotirli onalar ko'pincha tashvishli bolalarga ega; shuhratparast ota-onalar ko'pincha o'z farzandlarini shunchalik bostirishadiki, bu kamchilik kompleksining paydo bo'lishiga olib keladi; Kichkina ig'vodan tez-tez o'zini yo'qotadigan, o'zini tuta olmaydigan ota, o'zi bilmagan holda, o'z farzandlarida shunga o'xshash xatti-harakatni shakllantiradi va hokazo.

An'anaga ko'ra, bola shaxsini tarbiyalashning asosiy instituti oila hisoblanadi. Bola bolaligida oilada nimani qo'lga kiritsa, u butun keyingi hayoti davomida saqlab qoladi. Oilaning ta'lim muassasasi sifatidagi ahamiyati shundan iboratki, bola o'z hayotining muhim qismini unda qoladi va uning shaxsga ta'sir qilish muddati bo'yicha hech bir ta'lim muassasasi oila bilan tenglasha olmaydi. oila. Bu bolaning

shaxsiyatining poydevorini qo'yadi va u maktabga kirganida, u allaqachon shaxs sifatida yarmidan ko'pi shakllangan.

Oila tarbiyada ham ijobiy, ham salbiy omil sifatida harakat qilishi mumkin. Bolaning shaxsiyatiga ijobiy ta'sir ko'rsatadigan narsa shundaki, oilada unga eng yaqin odamlar - onasi, otasi, buvisi, bobosi, aka-uka, opa-singillaridan boshqa hech kim bolaga yaxshi munosabatda bo'lmaydi, uni sevadi va unga juda g'amxo'rlik qilmaydi. Shu bilan birga, hech qanday boshqa ijtimoiy institut bolalarni tarbiyalashda oila kabi zarar etkaza olmaydi.

Aynan oilada bola o'zining birinchi hayotiy tajribasini oladi, birinchi kuzatishlarini qiladi va turli vaziyatlarda o'zini qanday tutishni o'rganadi. Bolaga oilada o'rgatilgan narsa aniq misollar bilan tasdiqlanishi juda muhim, shuning uchun u kattalar nazariyasi amaliyotdan uzoqlashmasligini ko'rishi mumkin.

Har bir ota-ona o'z farzandlarida ularning davomini, muayyan munosabat yoki ideallarni amalga oshirishni ko'radi. Va ulardan chekinish juda qiyin.

Oiladagi ziddiyatli vaziyat bolaning shaxsiyatini shakllantirishga katta ta'sir ko'rsatishi mumkin.

Oiladagi munosabatlar - bu qarindoshlik, hayotning umumiyliigi, o'zaro ma'naviy javobgarlik va o'zaro yordam bilan bog'langan sub'ektlar o'rtasidagi psixologik munosabatlar.

Ma'lumki, oila kichik ijtimoiy guruh sifatida eng yaxshi tarbiya muhiti hisoblanadi. Biroq, oilaning tarkibi, ichki munosabatlarning holati yoki ota-onalarning tarbiyaviy va noto'g'ri pozitsiyalari bilan bog'liq ba'zi omillar oilaning tarbiyaviy qobiliyatini pasayishiga olib kelishi mumkin. Bu omillar bolalarning xulq-atvorining buzilishiga va hatto ularning shaxsiyatini shakllantirishdagi salbiy hodisalarga olib kelishi mumkin.

Oilaning tarbiyaviy funktsiyalarini bajarishni buzadigan omillardan biri uning tarkibidagi o'zgarishlar bo'lishi mumkin. Oila shunday kichik guruhki, u doimo rivojlanib, o'zgarib turadi.

Bolalarga nisbatan ta'lim funktsiyasini bajarishda asosiy rolni er-xotin - ota va ona o'ynaydi. Shu munosabat bilan, ular ota-onalardan biri yo'qligida to'liq va to'liq bo'lmagan oila haqida gapirishadi. Oila muhitining barqarorligi bolaning hissiy muvozanati va ruhiy salomatligi uchun muhim omil hisoblanadi. Ota-onalarning ajralishi yoki ajralishi natijasida yuzaga kelgan oilaning buzilishi har doim chuqur zarbaga olib keladi va bolada doimiy norozilikni qoldiradi, buni faqat engillashtirish mumkin. Ushbu hodisa muhim ijtimoiy va ta'lim muammosidir.

Ota-onalardan birining ajralishi bolada qo'rquv, ruhiy tushkunlik va nevrozning bir qator boshqa belgilari paydo bo'lishiga olib kelishi mumkin.

Zo'riqish va ziddiyatli oilaviy vaziyatlar muhiti bolaga keskin salbiy ta'sir ko'rsatadi. Uy uning uchun tayanch bo'lishni to'xtatadi, u xavfsizlik tuyg'usini yo'qotadi, oila u uchun bo'lgan manba yo'qoladi, unda ota-onasining hissiy aloqasi hukmronlik qilganda, ular va ularning qadriyatlari dunyosi bir xil bo'lganida yo'qoladi. amal qilish uchun namuna. Oila tizimining bunday barqarorligini buzish, bolani, ayniqsa, boshlang'ich maktab va o'smirlik davrida, uydan tashqarida yordam izlashga olib kelishi mumkin. Bunday holatda, bolalar tashqi ta'sirlarga ko'proq moyil bo'ladilar, chunki ular ichki taranglikni bartaraf etishga intiladi.

Shuni yodda tutishimiz kerakki, oiladagi kelishmovchiliklar qanchalik uzoq davom etsa, ularning bolaga salbiy ta'siri shunchalik kuchli bo'ladi.

Oilaviy hayotning dinamikasi va ota-onalarning bolaga bo'lgan hissiy munosabatlarining tabiati uning shaxsiyatini shakllantirish uchun muhimdir.

Adabiyotlar:

1. Азаров Ю.П. Семейная педагогика. - М.: Норма, 2003.
2. Бардиан А.М. Воспитание детей в семье. - М.: Просвещение, 1983.
3. Бодалев А. А., Столин В. В. Общая психодиагностика. М., 1987.
4. Варга А.Я. Структура и типы родительских отношений. - М.: ВЛАДОС, 2007.
5. Влади́н В.З. Гармония семейных отношений. - Алматы, 2007.
6. Волков Б.С., Волкова Н.В. Задачи и упражнения по детской психологии. - М., 1991.
7. Выготский Л.С. Собрание сочинений в 6 т. Т. 4 - М., 1984.
8. Гарбузов В.И. От младенца до подростка - М.: Проспект, 2006.
9. Дружинин В.И. Психология семьи. - М.: ВЛАДОС, 1999.
10. Ковалёв А.Г. Психология семейного воспитания - М.: Проспект, 2006.
11. Куковякин Г.В. Семейная педагогика и психология по возрастам. - Тверь: ЭКО, 2008.
12. Куликова Т.А. Семейная педагогика и домашнее воспитание. - М.: ЭКСМО, 2006.
13. Никитин Б.П. Ступеньки творчества или развивающие игры. - М., 1991.
14. Обухова Л.Ф. Детская психология: теории, факты, проблемы. - М., 1995.
15. Обухова Л.Ф. Концепция Жана Пиаже: за и против. - М., 1981.
16. Рахимов А.З. Психология семьи. - Уфа, 2007.
17. Соколова Е.Т., Николаева В.В. Особенности личности при пограничных расстройствах и соматических заболеваниях. - М., 1995.